TIT SPYRJA VIT SVARA

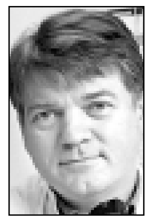

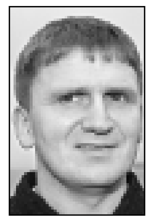

Bergur Hansen, djóralækni · *Heri Joensen, prestur* · *Heri Kragesteen, sálarfrø›ingur* · *Ingi Højgaard, løgfrø›ingur* · *Jens Andreassen, lækni* · *Jóhanna á Tjaldrafløtti, fø›slu/húsarhaldsfrø›ingur* · *Jón Klein Olsen, politistur* · *Jón Kragesteen. Fer›slutrygd* · *Julianna Næs, pedagogur* · *Sjúr›ur Johannesen, sosialrá›gevi* · *Turid Thomsen, lestrarveglei›ari* · *Marius Staksberg, málfrø›ingur*

Pedagogurin

Vit hava ein 5 ára gamlan son í barnagar›i í Havn. Okkum lystir at vita, hvør námsfrø›iliga hugsanin er um ta›, at børnini "savnast" í ringi eina ella tvær fer›ir um dagin, fast. Hetta var vanligt á ø›rum stovni, sum eldri sonur okkara var á, men tíverri ikki á stovninum, i› yngri bró›urin nú er á. Vit halda ta› vera spell!

Svar:

Sum eg skilji á spurningi tykkara so hava tit havt gó›ar royndir í barnagar›inum hjá eldra sonimum vi›víkjandi at samla børnini í ring. Ymiskt er, hvat ein pedagogur ella barnagar›ur leggur dent á í vanliga barnagar›sarbei›num, so er eisini, tá i› øll børnini eru saman eina løtu um dagin.

Tann námsfrø›iliga hugsanin kann vera, at børnini læra at fortelja og lurta eftir hvørjum ø›rum. Tey læra spøl og sangir, sum so øll kunnu vera saman um. Nógv av mínum starvsfeløgum halda ta› vera gott fyri barni›, at ein ste›gur er í vanliga spælinum inni og úti og tí samla børnini saman í ring. Mínar royndir eru eisini, at tú styrkir samanhaldi› millum børnini, samstundis sum ta› einstaka barni› fær møguleika at gera.

Løgreglan

Eg var› ste›ga› vi› tunnilsmunnan í Kollafir›i á veg til Havnar, tí eg koyrdi ov skjótt í bygdum øki. Politisturin, i› ste›ga›i mær, seg›i sum var, at eg hev›i koyrt 72 km/t og eg tískil fór at fáa eina bót uppá 850 kr. Nakrar vikur seinni fái eg bótina sendandi vi› postinum og nú er bótin hækka› uppá 1150 kr. Eg ringdi tískil til fútaskrivstovuna og seg›i, at hetta mátti ver›a ein feilur frá teirra sí›u. Men daman, sum eg fekk fatur á uppl‡sti mær, at her var als eingin feilur gjørdur, tí um tú koyrir 72 km/t í bygdum øki er bótin 1150 kr og ikki 850 kr. Hon seg›i so ví›ari, at tey fleiri fer›ir høvdu sagt vi› politistarnar, at teir ikki skuldu uppl‡sa um upphæddina á bótini, tí ta› høvdu teir ikki skil fyri. Mín spurningur er tískil, um ta› kann ver›a rætt, at politistarnir, sum gera fer›kanningar, ikki hava skyldu til at vita ella uppl‡sa, hvussu stóra bót tú fært tá teir ste›ga tær?

Svar:

Politistarnir, sum gera fer›kanningar, hava ikki skyldu at vita ella uppl‡sa, hvussu stóra bót hvør einstakur fær. Tá fer›kanningarnar eru av, ver›ur sektaruppskot skriva›. Hetta ver›ur so sent ví›ari til Fútan til endaliga gó›kenning og ásetan av bót. Ta›, sum ofta kemur fyri er, at fólk spyrja, hvussu stóra bót tey fáa. Hartil er ta› ymiskt, hvussu teir einstøku politistarnir svara. Summir siga seg ikki vita og a›rir siga eitt nøkulunda tal.

Sosialrá›gevin

Eg eri ein einlig mamma vi› tveimum smábørnum, sum kundi hugsa› mær at fari› undir eina útbúgving í Føroyum, ella at fingi› mær eitt lærupláss. Veruleikin er kortini tann, at eg havi ikki rá›, um eg bert fái útbúgvingarstu›ul. Havi eg rætt til nakra veiting frá almannastovuni, so leingi eg eri undir útbúgving?

Svar:

Hesin spurningur er tengdur at so nógvum vi›urskiftum, at ta› er torført at svara, td. fíggjarstø›a, íbú›arvi›urskifti, slag av útbúgving ella slag av lærupláss. vm. Ta› er møguleiki at fáa stu›ul til endurbúgving, um so er, at treytirnar fyri stu›uli eru til sta›ar. Eg vil tí mæla vi›komandi til at venda sær til Almannastovuna (endurbúgvingardeildina) og fáa eitt prát vi› sosialrá›geva um, hvørjir møguleikar eru.

Djóralæknin

Sonur okkara ynskir sær so ein hund. Hvørki vit, foreldur hansara ella hann, hava nakrar royndir í at hava hund. Satt at siga ræ›ist eg nógvar hundar. Tí kundu vit hugsa› okkum ein gó›sligan hund, ein sum ikki goyr ov illa og er lættur at venja. Og hvat skulu vit serligan leggja okkum í geyma, tá i› vit fáa okkum hund?

Svar:

Tit skulu gera tykkum greitt, á›renn tit fáa tykkum hund, at ta› fer at krevja stórt tol, og at stórur partur av tykkara tí› eigur at fara til at vera um og venja hundin. Tá tit ikki hava havt hund fyrr haldi eg, at tit fyrst og fremst skuldu fingi› tykkum til vega vitan um hundar og hundahald. Ta› er ilt at siga, hvussu ein hundahvølpur fer at roynast, tá hann bert er 8 vikur gamal, men rá›ini eru heldur at mett ver›ur um, hvussu lyndi› er bæ›i á tík og hundi, sum hvølpurin er undan. Hetta eigur at geva eina ábending um, hvussu hvølpurin ver›ur, tá hann er vaksin. Er talan um hund av serligum slag - rasuhund, er umframt útsjóndin eisini lyndi› á hundinum serstakt fyri hvørt hundaslag sær. Hetta vil siga, at serligir eginleikar fylgja einum hundaslagi. Til dømis ver›a hundar av pittbull terri slagi rokna›ir fyri at vera serliga ó›ir, me›an labrador hundar eru gó›sligir. Umhugsa tit at fáa tykkum ein rasuhund, og velja tit ein hund sum hóskar til tykkara, eru gó›ir møguleikar fyri at tit fáa ein hund, sum fer at roynast væl og at tit fáa glе›i av honum. Ta› sum umframt alt anna› hevur t‡dning er tó, at tit hava umstø›ur, at tit geva tykkum tí› til at hava hund, og at hann ver›ur rætt vandur. Nógv av skrivligum tilfari er til taks um hundar og ein gongd lei› var, at tit spurdu tykkum fyri á bókasavninum.

Læknin

Hví njósa vit, er ta› tekin ella symptom uppá naka›?

Svar:

At njósa; eitt nos ella fros ella froys. At njósa er ein refleks (afturbragd) – ein sokalla› verjurefleks. Kenslusamir nervaendar liggja ímillum kyknurnar í nasarovuni, og ver›a teir stimulera›ir og miki›, senda teir impulsir inn til hámønuna (medulla oblongata), har eitt njósicentur liggur. Hetta centri› hevur nervasamband útaftur til nøs, eygu og vøddarnar, sum st‡ra andadráttin.

Tá tú njósar, hendir fylgjandi: tú kanst ikki standa ímóti einum sterkum tørvi at anda djúpt inn og fyllir lunguni vi› luft. Samstundis økist bló›rensli› til rovuna í nøs og vi›hvørt eisini eygu, solei›is at ein kennir seg "typtan í nøsini". Í næstu løtu draga allir útandingarvøddarnir seg saman so skjótt og vi› eini slíkari megi, at luftin í lungu, ovari andlei›, nøs og munni ver›ur so at siga eksplosivt skotin út, og bakteriur, støv, partiklar og slím fylgja vi›. Rovan í nøsini og munnholuni ver›ur á henda hátt reinsa›. Hetta er uttan iva endamáli› vi› nosinum.

Eini 25% av okkum njósa, um vit koma í sterkt ljós, sum t.d. tá sólin knappliga skínur ígjøgnum sk‡ggini ein gráan várdag. Granskarar meina, ta› er tí, at refleksbogin í tí vælkendu pupilrefleksini liggur so tætt upp at njósirefleksboganum, at ta› hjá hesum fólkunum hendir ein yvirlei›ing millum bogarnar inni í mønuni (skammlop). Hetta fyribrigdi› ver›ur á fakmáli populert kalla› ACHOO-syndromi›. Ein kann ímynda sær, at flogskiparar vi› hesum "veikleika" ikki altí› hava ta› so lætt. Teirra arbei›i er jú ein stóran part omanfyri sk‡ggini, har sólin um dagin altí› sær!

Hvør njósar og av hvørjum? Jú, serliga tey, i› hava krím og allergi. Útloysandi stimulus er bakteriur, virus, ymisk allergen (pollen, soppur) og vanligt dust. Øll munnu kennast vi› og minnast aftur á onkrar njósitúrar, sum t.d. tá mamman banka›i teppi á snóratrænum ella úti á altanuni, og tú stó›st solei›is fyri, at dustfylta loti› bar á teg.

Málfrø›ingurin

Eitt handbóltsfelag á Skálafjør›inum eitur Tjaldur. Útvarpi› tykist hava rættiliga stórar trupulleikar av or›inum; vi› hvørt ver›ur or›i› bent, men oftast ikki. Hvat er ta› rætta?

Svar:

Vit plaga at b‡ta navnor› í tveir flokkar, felagsnøvn og sernøvn. Sernøvn eru t.d. fólkanøvn, bygdarnøvn, skipanøvn, nøvn á feløgum, stovnum, fyritøkum o. s. fr. Felagsnøvn eru øll onnur navnor›, t.e. or› sum *fiskur, fólk, sjógvur,* hús o. s. fr. Sernøvn eru sostatt ta›, vit í vanligari talu kalla nøvn, me›an vit kundu nevnt felagsnøvn vanlig navnor›, og tey heitini fara vit at brúka her.

Nøvn eiga at bendast sum onnur or› í málinum. Kortini er ta› ein sannroynd, sum nevnt í spurninginum, at hetta ikki altí› ver›ur gjørt. Í sambandi vi› fólkanøvn eru ta› serliga sterkt bend nøvn, sum ikki ver›a bend. Ta› er vanligt at hoyra og síggja eitt nú *hjá Ólavur, hjá Katrin* og vi› hvørt eisini *hjá Malan.* Fyrisetingin hjá st‡rir altí› hvørjumfalli, og eftir reglunum átti ta› tí at veri› *hjá Ólavi, hjá Katrini og hjá Maluni.* Veikt bend fólkanøvn ver›a hinvegin vanliga altí› bend. Eitt nú høvdu fá ivast í, at ta› eitur *hjá Óla og hjá Ragnu* - neyvan nakar hev›i sagt ella skriva› hjá Óli ella hjá Ragna.

Ta› er vanligt at nevna feløg, skip, fyritøkur og mangt anna› eftir vanligum navnor›um, og tá hava vit vi› hvørt lyndi til at lata or›ini vera óbend, høast or›ini annars altí› ver›a bend. Eitt kent dømi er tí›indasendingin í Sjónvarpinum, *Dagur og vika.* Eingin hev›i sagt t.d. *Tí›liga á dagur* ella *Ta› hendi seinastu vika*; vit høvdu sjálvandi sagt *Tí›liga á degi* og *Ta› hendi seinastu viku.* Kortini er vanligt, tá i› tosa› ver›ur um eitthvørt, sum er hent, at sagt ver›ur okkurt sum *Ta› var í Dagur og vika í gjárkvøldi›,* heldur enn *Ta› var í Degi og viku í gjárkvøldi›,* sum mállæran ásetur, og sum eisini skuldi veri› ta› natúrliga. Vanlig navnor› eiga sostatt at bendast, eisini tá i› tey ver›a brúkt sum nøvn.

Ta› er sjálvandi eisini galdandi fyri handbóltsfelagi› *Tjaldur.* Eingin hev›i t. d. ivast í, at ta› eitur *Rei›ri› hjá einum tjaldri,* ikki *Rei›ri› hjá einum tjaldur.* Tí er ta› eisini øvut at siga *Neistin spælir móti Tjaldur;* ta› eigur sjálvandi at vera *Neistin spælir móti Tjaldri.*

Tá i› nøvn eru óbundin, er eisini rættast at handfara tey sum óbundin í hvønn- og hvørjumfalli eins væl og í hvørfalli, og eru nøvn bundin, eiga hvønn- og hvørjumfall eisini at vera bundin. Tey, sum stovna›u handbóltsfelagi› *Tjaldur,* valdu at hava navni› óbundi›. Tí er ta› eitt sindur óheppi›, tá i› sagt ver›ur eitt nú *VÍF vann á Tjaldrinum;* ta› hev›i hóska› betur at sagt *VÍF vann á Tjaldri.* Í Runavík hava tey eisini ein kappró›rarbát, sum eitur eftir sama fugli, men tá er navni› bundi›, t.e. Tjaldri›. Vit kunnu sostatt siga eitt nú *Hann spælir vi› Tjaldri,* men *Hann rør vi› Tjaldrinum.*

Lestrarveglei›arin

Um ein ætlar sær at lesa uttan fyri nor›urlond, so fær man upp til 60.000 kr. frá Stu›ulstovninum. Hetta er deiligt, men hesin pengur er tó mangan ov lítil til at dekka skúlagjaldi›, sum í mínum føri er knappar 80.000 kr. Eg veit, at man fær bjó›a› lán til restina av skúlagjaldinum, men veitst tú, um ta› er upp á tal, at alt skúlagjaldi› ver›ur goldi› solei›is, at man fer uttan um nor›urlond at lesa vi› somu umstø›um sum í nor›urlondum?

Svar:

Eg havi einki hoyrt um, at skúlagjald, sum fer upp um 60.0000 kr, fer at ver›a goldi› í framtí›ini, um ein ætlar sær at lesa uttan fyri nor›urlond. Ein kann læna restina av upphæddini frá Stu›ulsstovninum, sum tú nevnir. Um hetta ikki er ynskiligt, kann eg mæla til, at ein útbúgvingarstovnur ver›ur valdur, har skúlagjaldi› liggur undir 60.000 kr. Annars kann eg nevna altjó›a skrivstovuna, sum nú er sett á stovn, og sum væntandi fer at gera nógv vi›urskifti lættari, tá fólk ætla sær út um nor›urlond at lesa.

Sálarfrø›ingurin

Hvønn t‡dning heldur sálarfrø›ingurin religión - trúgv - kann hava fyri fólk, sum hava mist ein av sínum næstu?

Svar:

Trúgv hevur stóran t‡dning fyri okkum sum menniskju, ikki bara tá i› á stendur, t.d. tá i› vit missa onkran, ella kanska eru um at missa okkum sjálvi burtur. Serliga hugsi eg um tann stu›ul vit kunnu fáa vi› m.a. teimum ritualum, i› eru í samband vi› dey›a og jar›arfer›ir. Men vi› trúgv hugsi eg í hesum føri ikki bert um trúgv, i› er kn‡tt at einari ávísari religiøsari sannføring. Trúgv sum sálarfrø›iligt fyribrigdi er tekin um eina sannføring um ávís vir›i av meiri eksistentiellum slagi, t.d. grunda› á eitt grundleggjandi álit á seg sjálvan og onnur, og eisini á ein ávísan samanhang og meining í tilveruni. Tann uggi ein prestur kann vera vi› til at geva, vi› at vísa til at tann dey›i er komin heim til Harran, kann eisini fáast vi› at vita, at tann dey›i gerst li›ur í eini lívfrø›iligum rensli. Dey›in gevur lív til blómur og annan vøkstur, i› vit einafer› kunnu gle›ast um - hóast sorgina og saknin. Heild og samanhangur og kenslan av meining hevur vi› okkum sjálvi at gera. Tá vit missa ein, i› stendur okkum nær, gerast vit var vi›, at eisini vit skulu doyggja, og ta› er ein stór avbjó›ing. So ein gó› sjálvskensla er av stórum t‡dningi fyri vi›ger› av sorgini, i› kemur, tá vit siga farvæl. Trúgv í hesari merking, og sum ey›kenni vi› religiøsari sannføring er heilsubót. Men vit kunnu eisini hugsa okkum ta› øvugtu stø›una, at trúgv er for›an fyri at vit fáa syrgt og minst til tey, vit hava mist. Ta› hendir í teimum førum, tá i› sorgin og saknurin hjá fólki ikki fáa loyvi at vera teirra egni, men ver›ur tvinga›ur inn í ein samanhang og eina fatan, i› ikki skilir tann og tey, i› hava mist, men heldur vísir teimum syrgjandi vantandi vir›ing.

Løgfrø›ingurin:

Tá i› val er til hagast‡ri› er tann lóg galdandi, at tveir teir fyrstu limirnir ver›a valdir eftir eigaratalinum. Ta› er nóg greitt. Tann tri›i limurin skal veljast eftir teimum, sum eru á fundi. Hvørji eru tey í grundini, sum kunnu velja. Um so er, at pápi mín eigur eitt matr nr., og vit eru fimm systkin og øll møta upp. Hava vit so fimm atkvø›ur, ella hava vit bert eina atkvø›u?

Um so er, at felagshagi hevur meiri enn fimm eigarar, skal hagast‡ri veljast. Ta› skal antin hava tríggjar ella fimm nevndarlimir. Er avgjørt at hava tríggjar nevndarlimir, skulu tveir veljast eftir markatalinum, i› merkir, at atkvø›urættur hjá hvørjum eigara er í mun til, hvussu nógv vi›komandi eigur í felagshaganum.

Tri›i nevndarlimurin ver›ur valdur av eigarunum, har hvør eigari hevur 1 atkvø›u uttan mun til, hvussu nógv vi›komandi eigur í felagshaganum.

Um so er, at pápi tygara er eigari av einum matr.nr., so hevur hann 1 atkvø›u, hóast tit 5 systkini møta upp hansara vegna. Í hesum føri hava tit systkini bert 1 atkvø›u tilsamans.

Vi›merkjast kann, at um so er, at pápi tygara ikki er eigari av einum matr. nr., t.d. tí at tit fimm systkini frá honum hvør hava fingi› ein fimtapart av hansara matr. nr., so hava tit 5 atkvø›ur, vísandi til, at tit tá eru 5 eigarar.

TIT SPYRJA VIT SVARA

Kvinnur seta sær sjálvum ov stór krøv í politikki

Sannroynd er, at kvinnur, sum sleppa fram at í politikki, hava vanliga stóra útbúgving, me›an menn í størri mun kunnu tosa seg upp eftir stiganum, kom fram á javnstø›unevndarfundi í Havn um vikiskifti ›

Kvinnupolitikkur

Sunneva Háberg Eysturstein

- Ta› er so lí›andi vor›i› so, at kvinnur seta sær sjálvum ov stór krøv, og halda seg aftur, av tí at tær halda seg ikki megna hetta, sigur Beinta í Jákupsstovu

Javnstø›unevndin hev›i fund á Hotel Hafnia í gjár. Evni› á fundinum, var munurin á kvinnum og monnum í bygda og b‡rá›um, og í løgtinginum yvirhøvur.

Beinta í Jákupsstovu helt eina rø›u um, hvat fólki krevur av kvinnum, og at man kanska krevur ov nógv:

- Ta› er so lí›andi vor›i› so, at kvinnur seta sær sjálvum ov stór krøv, og halda seg aftur, av tí at tær halda seg ikki megna hetta. Um ein hyggur at monnunum, so hava teir flestu ikki nakra serliga stóra útbúgving, í mun til kvinnurnar. Tær kvinnur, i› eru innan fyri b‡rá›i›, m.a., hava tær heilt stóru útbúgvingarnar, me›an menn hava lættari at koma fram vi› meiningum og krøvum sínum.

- Ni›urstø›an var, at ein má royna ta› ein kann fyri at stu›la kvinnum, tí kvinnur hava eins og menn eina meining at siga fjøldini. Í grundini vil ta› siga, at um ein kvinna skal inn í løgtingi›, má ein ma›ur út. Ta› er tó ikki rættvíst at siga so, men eiheldur er rættvíst at kvinnur eru for›a›ar, bert av tí at krøvini eru ov stór. Ta› eru ikki mennirnir i› seta hesi stóru krøvini, men tær einstaku kvinnurnar i› halda ov líti› um seg sjálva, til at ver›a settar høgt, sigur Beinta í Jákupstovu.

- Frá 1972-84 var eingin kvinna í løgtinginum, hóast nakrar vóru á›renn. Í '84 var ein, í '88 vóru tríggjar, í '94 vaks ta› til f‡ra og í '96 minka›i aftur til tríggjar. Í b‡rá›num komu tvær inn í 1984, sí›ani í '88 kom ein afturat og í '69 kom tann fimta.

Nú er fragari vi› talmuninum, men okkurt má gerast á›renn kvinnur at enda steingja seg heilt úti úr st‡rinum yvir land okkara.

Grundlógardagurin ikki longur frídagur

Skúlafrídagar

Tí›indaskriv

Undirvísingar- og mentamálast‡ri›

Landsst‡risma›urin í mentamálum, Tórbjørn Jacobsen, hevur ídag avgjørt, at gera eina broyting í ásettum frídøgum, solei›is sum hesir vóru uppstrika›ir í einum rundskrivi, i› var› lati› skúlunum naka› fyri summarfrítí›ina.

Grundlógardagurin (5. Juni) ver›ur strika›ur sum frídagur í føroyska skúlaverkinum. Dagurin man kennast flestu føroyingum rættiliga fremmandur. Føroyingar hava ongantí› tiki› stø›u til donsku grundlógina, hon er sum so mangt anna›, løgd ni›ur yvir okkum. Nú ganga føroyingar fram ímóti síni egnu grundlóg, og tá i› hon einafer› er samtykt, skal stø›a takast til, um ein føroyskur grundlógardagur ver›ur ein ásettur frídagur í landsins skúlaverki.

Samtundis sum landsst‡risma›urin hevur avgjørt at strika danska Grundlógardagin sum frídag, hevur hann avgjørt at áseta altjó›a arbei›aradagin – 1. mai – sum frídag í føroyska skúlaverkinum. Dagurin ver›ur hátí›arhildin um allan heim, sum strí›sdagur hjá verkamonnum & kvinnum, ein ímynd av og ein var›i í strí›num fyri betri & rættvísari korum hjá verkamannastættini. Sí›ani hann var› ásettur, sum ein avlei›ing av A›ru Internationalu, ein arbei›arará›stevna, sum var› hildin í París 1889, hevur hann vunni› sær hevd, sum sannur hátí›ardagur í flestu londum. Ætlanin vi› hesum átaki› er, at hann skal fáa somu stø›u í Føroyum, sum í hesum londum. Eisini ein ásannan av, at ta› eru tey i› berjast fyri síni útkomu, vi› hondunum, vi› kroppinum, vi› høvdinum, i› eru dyggastu skor›urnar undir tí framkomna samfelag, sum vit liva í og eiga í dag.

Rætta›a rundskrivi› um frítí› og frídagar í fólkaskúlanum fyri skúlaári› 2000/2001 sæst ni›anfyri:

Allir nevndu dagar ver›a rokna›ir sum frídagar.

Árliga skúladagatali› er 198 dagar.

Í skúlaárinum 2000/2001 ver›a 2 dagar til taks, i› skúlamyndugleikarnir á sta›num kunnu brúka sum frídagar.

Skrivliga próvtøkan byrjar mánadagin 14. mai og endar fríggjadagin 18. mai 2001.

Eingir frídagar ver›a lagdir teir dagar, i› eru settir til skrivliga ella munnliga próvtøku ella í praktikkti›arskei›num hjá skúlunum, sigur Undirvísingar- & Mentamálast‡ri› í tí›indaskrivi.

Summarfrítí›: mikudagin 28. juni – sunnudagin 20. august

Heystfrítí›: leygardagin 7. oktober – sunnudagin 15. oktober

Jólafrítí›: fríggjadagin 22. desember – mikudagin 3. januar

Páskafrítí›: leygardagin 7. apríl – t‡sdagin 17. apríl

Flaggdagur: mikudagin 25. apríl

Altjó›a Arbei›aradagur: t‡sdagin 1. mai

D‡ri Bi›idagur: fríggjadagin 11. mai

Kr. Himmalsfarardagur: hósdagin 24. mai

Hvítusunnufrítí›: leygardagin 2. juni – mánadagin 4. juni

Summarfrítí›: leygardagin 30. juni – sunnudagin 19. august